

दोन शहरांची गोष्ट (A Tale of Two Cities): चार्ल्स डिकन्स

संक्षिप्त मराठी कथारूप अनुवाद: प्रा. डॉ. बिंदुमाधव जोशी

प्रास्ताविक:

दोन शहरांची गोष्ट - A Tale of Two Cities ही फ्रेंच राज्यक्रांतीवर आधारलेली ऐतिहासिक कादंबरी आहे. ऐतिहासिक कादंबरी हे एक विचित्र पण विलोभनीय मिश्रण असते. एका बाजूला इतिहास म्हणजे सत्य, फक्त सत्य. दुसऱ्या बाजूला कादंबरी म्हणजे कल्पनेचा स्वैर विलास. या परस्परविरोधी गोष्टींचे मिश्रण करून कादंबरी लिहिणे ही एक अवघड किमया आहे. ज्या कलागुणाच्या साहाय्याने लेखक हे साधतो त्याला म्हणतात "ऐतिहासिक कल्पनाशक्ती" (Historical Imagination). मी स्वतः Ph.D. साठी जो प्रबंध (thesis) लिहिला आहे तो याच कल्पनाशक्तीचे संशोधन करण्यावर आहे. ऐतिहासिक कादंबरीमध्ये एखाद्या प्रसिद्ध ऐतिहासिक घटनेचा - फ्रेंच राज्यक्रांती असो वा भारताची फाळणी - पार्श्वभूमी म्हणून उपयोग केलेला असतो. पण कथानक - जी बहुधा प्रेमकथा असते - ते पूर्णपणे काल्पनिक असते.

दोन शहरांची (पॅरिस व लंडन) गोष्ट फ्रेंच राज्यक्रांतीचा पार्श्वभूमी म्हणून उपयोग करते, पण मुख्य प्रेमकथा पूर्णपणे काल्पनिक आहे. गेल्या अंकात आपण ऐतिहासिक सत्य जाणून घेतले आहे. आता त्याचा काल्पनिक प्रेमकथेशी कसा मनोरम संगम केला आहे ते पाहूया.

प्रमुख पात्रे व उपयुक्त माहिती:

- १) डॉ. मॅनेट - फ्रेंच डॉक्टर, बॅस्टाईलच्या तुरूंगात २० वर्षे अन्यायाने डांबलेला कैदी. उमराव एव्हरमॉंडच्या स्वार्थाचा शिकार.
- २) ल्यूसी मॅनेट - डॉ. मॅनेटची सुस्वरूप, तरुण कन्या.
- ३) उमराव एव्हरमॉंड - फ्रेंच उमराव, श्रीमंत, स्वार्थी, बेगुमान, अन्यायी.
- ४) चार्ल्स डार्ले - उमराव एव्हरमॉंडचा पुतण्या, वारस, विचाराने काकाच्या पूर्ण विरुद्ध. लंडनमध्ये स्थायिक. फ्रेंच भाषेचा शिक्षक. गरीबाबद्दल कळवळा.
- ५) लॉरी - टेलसन बँकेचे वरिष्ठ अधिकारी, मॅनेट कुटुंबाचे घनिष्ठ मित्र.
- ६) डीफार्ज - पॅरिसमधील दारूच्या गुप्त्याचा मालक, क्रांतीकारकांचा एक दुय्यम पुढारी, पॅरिसमधील प्रमुख चौकात त्याचा बार असतो.
- ७) थेरेसा / मादाम डीफार्ज - कारस्थानी स्त्री. क्रांतीकारक स्त्रियांची पुढारी.
- ८) बरसाद - मूळचा इंग्लिश हेर, क्रांतीनंतर फ्रान्समध्ये हेरगिरी करतो.
- ९) सिडने कार्टन - दारूच्या व्यसनमुळे वाया गेलेला एक हुशार इंग्लिश वकील.
- १०) इंग्लिश चॅनेल / खाडी - फ्रान्स व इंग्लंडमधील २२ मैलांची चिंचोळी समुद्रपट्टी.
- ११) डोव्हर - खाडीवरील इंग्लंडच्या बाजूचे बंदर.
- १२) कॅले - खाडीवरील फ्रान्सच्या बाजूचे बंदर.
- १३) डोव्हरमेल - लंडन व डोव्हर यांना जोडणारी टपाल, प्रवासी वाहतुक करणारी घोडागाडी.

१४) टेलसन बँक - पॅरिस व लंडन या शहरांतील मुख्यत्वे फ्रेंच नागरिकांचे आर्थिक व्यवहार पाहाणारी संस्था.

कथानक:

कथा १७७५ मध्ये सुरू होते. लॉरी - टेलसन बँकेचे अधिकारी - डोव्हर मेलने लंडनहून पॅरिसकडे परतत असतात. त्यांना डोव्हरपूर्वी एक संदेश मिळतो, "जिवंत अवस्थेत सापडले (restored to life)". तो कोणासंबंधी आहे याची त्यांना कल्पना असते. त्यानुसार ते डोव्हरला ल्यूसी मॅनेट या तरुणीला भेटतात. तिचे वडील डॉक्टर मॅनेट २० वर्षापूर्वी अचानक अदृश्य झालेले असतात. त्यांचा खूप तपास करूनही पत्ता लागत नसल्याने ते मरण पावले असावेत असा निष्कर्ष काढून सर्वजण गप्प बसतात. डॉक्टर मॅनेटची पत्नी हाय खाऊन मरण पावते व २० वर्षापूर्वी २ वर्षांची असलेली मुलगी ल्यूसी लॉरीसमोर एका सुस्वरूप तरुणीच्या रूपात बसलेली असते. तिला ही गोड बातमी हळूवारपणे सांगून वडिलांच्या भेटीसाठी तयार करायचे असते.

फेरीच्या प्रवासात हळूहळू ही अवघड बातमी पूर्ण सांगून कॅलेला ते घोडागाडी करून पॅरिसकडे निघतात.

१७७५ मध्ये बॅस्टाईल या पॅरिसच्या तुरुंगातून काही जुने राजकीय कैदी सोडले जातात. त्यामध्ये डॉ. मॅनेट असतात. त्यांचा जुना सेवक डीफार्ज त्यांना घेऊन घरी आणतो व लॉरींना कळवतो. लॉरी व ल्यूसी डीफार्जला भेटतात. त्यांच्या जुन्या घराच्या माळ्यावर एका खोलीत डॉ. मॅनेटना ठेवलेले असते. त्यांची अवस्था दीनवाणी भ्रमिष्टासारखी असते. ते एका छोट्या मुलीचे बूट दुरूस्त करत बसलेले असतात. ल्यूसी हळूवारपणे त्यांच्या जवळ जाते, प्रेमाने त्यांना बिलगते, कुरवाळते. तिच्या स्पर्शाने, सहवासाने त्यांची स्मृती हळूहळू जागी होऊ लागते. थोड्या वेळात पिता-पुत्रींची ओळख पटते. लॉरी, डीफार्जच्या सल्ल्याने त्या दोघांना तत्काळ लंडनला हलवायचे ठरवतात. अर्ध्या तासात एका जलद घोडागाडीने सर्वजण रवाना होतात. लॉरी लंडनला चांगल्या वस्तीत घर घेऊन त्यांची राहाण्याची व्यवस्था करतात. ल्यूसीच्या सहवासात मॅनेट लवकरच ठाकठीक होतात.

१७७५ मध्येच लेखकाने पॅरिसमधला एक प्रसंग वर्णन केला आहे. Saint Antoine या पॅरिसमधल्या जुन्या चौकात डीफार्ज दांपत्याचे दारूचे दुकान व गुत्ता (bar) असतो. शेतकरी व कामगारांचा तो दारू पिण्याचा अड्डा असतो. त्या दुकानाकडे दारू घेऊन येणारी गाडी रस्त्यात कलंडते व तिच्यातील दारूचे पिंप रस्त्यात पडते व फुटते. दारू रस्त्यावर वाहू लागते. फुकटच्या दारूसाठी आजूबाजूचे शेकडो दारूडे गोळा होतात व आपापल्या पद्धतीने दारू पिऊ लागतात. रक्तासारखी लालभडक दारू कोणी ओंजळीने, कोणी रस्त्यावर चक्क पालथे पडून जिभेने चाटत, कोणी अंगावरचे कपडे दारूत भिजवून तोंडात पिळत, असे अनेक मार्गांनी पिण्याचा प्रयत्न करतात. शेतकऱ्यांच्या गरीबीचे केव्हादे विदारक चित्र! लेखकाने पॅरिसमध्ये असेच लाल रक्त सांडले जाणार आहे हे सूचित केले आहे.

उमराव एव्हरमॉड हे पॅरिसमधील एक बडे प्रस्थ असते. श्रीमंत, सत्ताधीश, उन्मत्त. त्यांची गरीबांशी वागणुक अतिशय अन्यायी, जुलमाची असते. लेखक एका प्रसंगाद्वारे हे सूचित करतो.

उमराव एव्हरमॉड एकदा पॅरिसमधून आपल्या गावी परतत असताना त्यांच्या भरधाव जाणाऱ्या घोडागाडीखाली एका शेतकऱ्याचा एकुलता एक मुलगा सापडून रक्तबंबाळ होतो. त्याचा देह हातावर घेऊन बाप गाडीसमोर येतो व म्हणतो, "मालक, तुमच्या गाडीखाली माझ्या मुलाची काय अवस्था झाली पहा". तुच्छतेने त्याच्याकडे पाहात उमराव एक नाणे त्याच्याकडे फेकतो व म्हणतो, "चल घे ही तुझ्या मुलाची किंमत आणि हो बाजूला". दुसऱ्याच क्षणी गाडी भरधाव वेगाने पुढे गेलेली असते.

त्यांचा पुतण्या व वारस चार्ल्स एव्हरमॉड याला त्यांचे हे वागणे आवडत नाही. तो उघडपणे शेतकऱ्यांची बाजू घेतो व त्यांना मदत करतो. त्यामुळे काका-पुतण्यामध्ये प्रत्येक भेटीत वाद होतात. चार्ल्स डार्ने हे नाव घेऊन पुतण्या लंडनमध्येच स्थायिक होतो. विद्यार्थ्यांना फ्रेंच भाषा शिकवून मिळणाऱ्या कमाईतून तो उपजीविका करतो.

तीन वर्षे लोटतात. १७७७ च्या अमेरिकेच्या स्वातंत्र्यसंग्रामामुळे फ्रान्स व इंग्लंड यांचे राजकीय संबंध बिघडतात. इंग्लंडचे अमेरिकेबरोबर युद्ध सुरू असते, तर फ्रान्सची सहानुभूती अमेरिकेच्या बाजूला असते. त्यामुळे इंग्लंड-फ्रान्स दरम्यान होणारी वाहतुक संशयास्पद होते.

डार्नेच्या वारंवार होणाऱ्या पॅरिस लंडन फेऱ्या इंग्लिश दृष्टीने हेरगिरी ठरते व त्याच्यावर राजद्रोहाचा आरोप ठेवला जातो. अनेक साक्षीदार - त्यांच्यात डॉक्टर मॅनेट व ल्यूसी यांचाही समावेश असतो - कोर्टात याची साक्ष देतात व त्याला मृत्यूची शिक्षा अटळ होते. एका क्षुद्र प्रसंगाने ही शिक्षा टळते. डार्नेची केस लढवणाऱ्या वकीलांचा सिडने कार्टन नावाचा सहकारी एका छोट्या कागदावर चार शब्द खरडतो व वकीलांच्या समोर टाकतो. ते वाचून चकीत होतात, लिहिलेले असते, "आरोपी व माझ्यामध्ये बरेच साम्य आहे". आणि खरेच दोघांमध्ये कमालीचे साम्य असते. वकील तेव्हाच्या एका मुद्द्यावर सर्व केस फिरवून डार्नेला निर्दोष मुक्त करतात. या केसमुळे परिचित झालेले ल्यूसी, डॉक्टर मॅनेट व सिडने कार्टन एकमेकाला भेटू लागतात. डार्ने त्यानंतर एकदाच काकाला भेटून व आपल्या वाट्याची सर्व मालमत्ता शेतकऱ्यांना बहाल करून परत लंडनमध्ये कायमचा येतो.

मॅनेट यांच्या घरी डार्ने व कार्टन वारंवार ल्यूसीला भेटतात. दोघांचेही तिच्यावर प्रेम बसते. डार्नेच्या प्रेमाला ल्यूसीचा प्रतिसाद मिळतो.

सिडने कार्टन हा एक हुशार तरुण वकील असतो. पण दारूच्या व्यसनामुळे वाया गेलेला असतो. तोही ल्यूसीजवळ आपले प्रेम व्यक्त करतो, ते स्वीकारले जावे याची त्याला अपेक्षाही नसते. ल्यूसी त्याला दारूच्या व्यसनातून मुक्त होऊन आपले जीवन सुधारण्याची विनंती करते. पण तो दुर्लक्ष करतो. पॅरिसच्या शेवटच्या भेटीनंतर डार्ने डॉक्टर मॅनेटजवळ आपले ल्यूसीवरचे प्रेम व्यक्त करतो

व त्यांची विवाहास संमती मिळवतो. १७७९ मधे डार्ने व ल्यूसी यांचा गाजावाजा न करता विवाह होतो. दुसऱ्याच दिवशी डार्ने पूर्वी ठरल्याप्रमाणे डॉक्टर मॅनेटना आपण फ्रेंच उमराव चार्ल्स एव्हरमॉंड आहोत हे सांगतो. ते ऐकताच मॅनेटना धक्काच बसतो. पण दोघेही हे रहस्य सर्वांपासून गुप्त ठेवतात.

एके दिवशी ल्यूसी आपल्याला खूप लोकांचा पायरव (footsteps) ऐकू येतो, अशी भीती व्यक्त करते. तिच्या जीवनात खूप लोक येणार आहेत असे सूचक विधान कार्टन करतो. १० वर्षे लोटतात. दोघांचेही वैवाहिक जीवन सुखात चाललेले असते. कार्टन वारंवार भेटायला येतो. त्याचे मोकळेपणाने स्वागत होते. एकदा बोलताबोलता तो ल्यूसीला सांगतो, "तुझ्या सुखासाठी मी केव्हाही कुठलाही त्याग करायला तयार आहे." ती त्याकडे फारसे लक्ष देत नाही. १७८९ साल उजाडते आणि पॅरिसमध्ये क्रांतीचा उद्रेक होतो. डीफार्ज शेतकरी व कामगार यांचे नेतृत्व करून व मादाम डीफार्ज स्त्रियांची पुढारी बनून १०००० लोकांचा मोर्चा बॅस्टाईलच्या तुरूंगावर हल्ला करतो. तुरूंग उद्ध्वस्त करून जमाव आत शिरतो. डीफार्ज डॉक्टर मॅनेटच्या पूर्वीच्या १०५, उत्तर मनोरा या कोठडीत प्रवेश करून शोधाशोध करतो; कोठडीत त्याला १७५७ साली - बंदिवासाच्या १०व्या वर्षी लिहिलेले एक महत्त्वाचे पत्र सापडते. ते खिशात टाकून तो बाहेर पडतो व मादाम डीफार्जच्या हवाली करतो.

काही दिवसांनी तोच जमाव उमराव एव्हरमॉंडच्या हवेलीवर हल्ला करतो. एक शेतकरी - ज्याचा मुलगा गाडीखाली मेलेला असतो - उमरावांचा खून करतो. जमाव हवेली बेचिराख करतो. क्रांतीचा आणि हिंसेचा, रक्तपाताचा वणवा फ्रान्सभर पसरत जातो आणि एकेदिवशी ...

वाचकमित्रहो, कथानक बरेच मोठे असल्याने आपण येथे एक ब्रेक घेऊया - कथानकाचा पुढील भाग पुढील अंकात.

०००००-----०००००

आपल्या प्रतिक्रिया/सूचना कळवा:

Phone: 020-25881194, 98811-49755

Email: joshi.bindumadhav@gmail.com